DOI: 10.17117/no.2015.02.077

Поступила (Received): 01.06.2015

<http://ucom.ru/doc/no.2015.02.077.pdf>

info@semgu.kz

Султанова Н.К.

Преемственность и внедрение социально-гуманитарных идей А. Кунанбаева, Ш. Кудайбердиева, М. Ауэзова в учебно-воспитательном процессе

Sultanova N.K.

Succession of A. Kunanbaev, Sh. Kudariberdiev and M. Auezov's pedagogical ideas and introduction of them into the teaching and educational process

В данной статье рассматриваются вопросы о преемственности и внедрения социально-гуманитарных идей А. Кунанбаева, Ш. Кудайбердиева, М. Ауэзова в учебно-воспитательном процессе

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс

In this article, considered questions about continuity and implementation of socio-humanitarian ideas A. Kunanbayev, Sh. Kudaiberdiev, M. Auezov in educational process

Key words: educational process

Султанова Нургуль Камильевна

*Кандидат педагогических наук, доцент
Государственный университет им. Шакарима
Респ. Казахстан, г. Семей, ул. Глинки, 20 А*

Sultanova Nurgul Kamilyevna

*Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor
Shakarim State University
Republic of Kazakhstan, Semey, Glinka St., 20 A*

XXI ғасырға аяқ басқан Қазақстан күрделі тарихи бетбұрыстар мен қоғамдық жаңғырулар тұсында тұр. Қоғам дамуының тарихи жаңа кезеңі қоғамның барлық саласындағы уақыт тудырған күрделі әлеуметтік өзгерістермен айқындалады. Тәуелсіздікке ие болған 25 жыл ішінде Қазақстан мемлекеті жаңа сапалық деңгейге көтеріліп, өзгермелі әлеуметтік-жағдайда жаңа Қазақстандық қоғам дүниеге келді.

Бүгінде өз тағдырын өзі айқындаған Қазақстан оның бүкіл халқы экономикасы мен әлеуметтік жағдайы, мәдениеті, ғылымы, білімі қоғамның жаңа даму белесінде. 25 жылдық тарихымызға көз жіберсек, қоғам мен экономиканың дамуы ашық сипатқа ие болды. Демократиялық бағыт кең өріс алып, адамға жан-жақты экономикалық, саяси, діни таңдау еркіндігі, құқығы, еркін ойлау, еркін сөйлеу құқығы жүзеге асырылды, десек те қабылданған қаулылар, ұсынылған әдістемелік немесе теориялық тағылымдық талаптар дәл қазіргі таңда, толыққанды қызмет көрсетіп отырған жоқ деп тұжырымдасақ қателелесе қоймаспыз. Өйткені қаншалықты мемлекттік ведомствалық деңгейлерде, теориялық жүзінде нақтылы ережелер тобы қабылдағанымен де іс жүзінде олар тек игілікті ынталандыру деңгейінде ғана қалып отыр. Оның

себептері көп жағдайларда кейбір қалыптасып қалған ұйымдарға: экономиканың төмендеуі, өндірістің аздығы, жұмыссыздықтың қолданылып отырған мемлекеттік шараларға қарамастан өсе түсуі, жаңа әлеуметтік топтардың арасындағы алшақтықтың арта түсуі, осындай жалпыға ортақ әлеуметтік, экономикалық, саяси, рухани тоқыраушылықтарға байланысты болып отыр. Әлеуметтік жағдайды күшейту ең алдымен еңбек пен тұрмыс, білім мен мәдениет, кәсіби өсумен қызмет бабында өсу, бос уақытты дұрыс пайдалану тағы басқа қоғамдық мәнді мүдделерді дамытып, неғұрлым толық қанағаттандыру керек.

«Бәсекеге қабілетті Қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті экономика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін» атты Президентіміздің жолдауында әлеуметтік қамту туралы:

«Әлеуметтік мәселелер мемлекет үшін басымдықтар қатарында болып келеді және болып қала береді. 2005 жылдан бастап «Міндетті әлеуметтік сақтандыру» туралы заң қабылданды.

«Әлеуметтік сала мен адам ресурстарын дамыту Қазақстан үшін шешуші ұзақ мерзімді басымдық болып табылады» деп айрықша баға берді [1].

Данышпан Абай Құнанбаев айтқандай «Адам бол» атты гуманистік идеясы, сонау Қожа Ахмет Иассауден халқымыздың бойына сіңген өзінідік философиясына тән. Иассаудің басты еңбегі «Диуани хикмет» (Ақыл кітабы) рухани және гуманистік бағытта жазылған. Біздер тарихи сабақтастық тұрғыдан қарасақ, Абай шығармашылығына Қожа Ахмет Иассаудің сопылық және этикалық идеялары әсер еткен. Қожа Ахмет Иассауға Әл-Фарабидің шығармашылығы негіз болған. Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов кезінде көптеген Шығыс халқының кемеңгер ойшылдарының (Физули, Шамси, Сейхали, Науаи, Саади, Фирдоуси, Қожа, Хафиз) шығармашылықтарымен жақсы таныс болған. Олар үш ұлы тұлғаға ғұлама, ойшыл болуға көмектесті. Қожа Ахмет Иассауи рухани мұрасының әсері Абай Құнанбаев еңбектерінен анық сезіледі. Ендеше Қожа Ахмет Иассаудің Абай әлеміне қосқан өзіндік үлесі бар. Оны ақынның 38-ші қара сөзінен байқаймыз. Балаларды оқытып-үйретуде зорлық-зомбылықты негізгі қару ететін дүмше молдаларды сынай отырып, ол былай деген: «олардың адамшылығының кәмелет таппағаны – қиынның қиыны. Себебі, Алла тағала өзі – ақиқат жолы. Ақиқат пен растық – қиянаттың дұшпаны». «Әркім өзінің сенімінде құтқарушыны көруі тиіс», «Біздің ата-бабаларымыз айтып өткен – Алла тағала біреу және ол барлық жерде деген сөз дұрыс деуге болады». «дінге деген сенім адамды Аллаға жақындата түседі, сондықтан ол адалдыққа, әділдікке, мейірімділікке ұмтылады», «Сопы Алаяр айтқандай, бәрінен де ең жоғары тұратын бір ерекше Ақиқат болады». Осындай тарихи үндестік, сарындас идеялар Абай, Шәкәрім, Мұхтар шығармашылығында жиі кездеседі.

І.Р. Халитова «Әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелері» атты әдістемелік құралында жалпы әлеуметтік-педагогтарды даярлау мәселесі, ауылды жердегі әлеуметтік мәселелер, ата-ананың баланы әлеуметтендірудегі орны, қазіргі кездегі әлеуметтік педагогиканы зерттеу әдістеріне байланысты мәселелерін қарастырды [2].

А.С.Елемесова “Абай шығармаларындағы рухани-адамгершілік мұралары” тақырыбында кандидаттық диссертация қорғады. Бұл ғылыми-зерттеу жұмысында “ақылық”, “иман”, “имандылық” ұғымдары мен рухани-адамгершілік тәрбиесіне түсінік беріліп, Абай Құнанбаевтың тамаша педагогикалық ойлары ғылыми айналымға түсуінің мүмкіндіктері негізделген [3].

Сонымен қатар 2001 жылы Р.К. Төлеубекова “Жоғары сынып оқушыларын жаңа әлеуметтік – мәдени жағдайда адамгершілікке тәрбиелеудің ғылыми-педагогикалық негіздері” тақырыбы негізінде педагогика ғылымдарының докторлық диссертациясында, жеке тұлғаның адамгершілік дамуы мен жеке тұлғаның әлеуметтену проблемасына Ж.Аймауытов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиев, Ш.Уалихановты зерттеген [4].

Н.С.Алғожаеваның “XIX ғасырдың екінші жартысындағы ағартушылар мұраларындағы имандылық идеяларының дамуы” тақырыбында педагогика ғылымы бойынша кандидаттық диссертация қорғалған. Бұл ғылыми зерттеуінде оқу-тәрбие үрдісінде қалыптасатын жеке тұлғаның “имандылық” қасиетінің педагогикалық аспектілері қарастырылған. Ұлы ағартушылар Ы.Алтынсарин, А.Құнанбаев, Ш.Құдайбердиевтердің ертедегі жазу үлгілері бойынша айтылған пікірлері жазылған [5].

Мұстафа Хапач “Абай мен Бадиуззалана дүниетанымдағы адам проблемасы” тақырыбында диссертация қорғады. Бұл еңбекте Абай Құнанбаев пен түрік ойшылы Бадиуззалдың рухани мұраларындағы адамгершілік проблемалары зерттелген. Шығыс ойшылының шығармашылығына тарихи-философиялық талдау жасалған [6].

К.М.Науанова да философия ғылымының кандидаттығына ізденушілікке “Абай мен Л.Н.Толстой шығармашылығындағы экзистенциалдық идеялар” тақырыбында диссертация қорғады. Бұл зерттеуде Абай мен Л.Н.Толстойдың дүниетанымына экзистенциалдық сипаттама; өмірде кездесетін қиыншылықтарды туғызатын ұқсас идеялары: өмір, өлім, қайғыға талдау берілген [7].

Д.Д. Кульбасова “Абай “қара сөздеріндегі” және қазақтың рухани мәдениетіндегі сабақтастық мәселелері” тақырыбында философиядан ғылыми-зерттеу жұмысы қорғалды. Бұл еңбекте Абайдың “қара сөздерінің” мәдениетте, әдебиетте, философия мен қазақ тұрмысында алатын орны туралы баяндалады [8].

Б.Д. Жұмақаева “Қазақ тілінде оқитын 5-8 сыныптарда А.Құнанбаев шығармаларын оқыту әдістемесі” тақырыбында зерттеу жұмысын қорғаған. Бұл еңбекте Абай Құнанбаев шығармаларының әдістемелік, психологиялық, педагогикалық мазмұндары және оның оқу-тәрбиелік әлеуметі айқындалған. Абай шығармаларын оқып-үйренудің тиімді әдістері мен тәсілдері зерттеліп, педагогикалық процестің моделі құрылған [9].

Р.С.Қасымова «Студенттер арасындағы әлеуметтік қызметті ұйымдастыру» әдістемелік құралында әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің әлеуметтік қызметінің тәжірбиесі негізінде студент жастардың әлеуметтік қызметін ұйымдастыру мәселелері қарастырылған [10].

Алайда, А. Құнанбаев, Ш. Құдайбердиев, М. Әуезов шығармаларындағы әлеуметтік-рухани көзқарастар тақырыбы іргелі ғылыми жұмыстарда арнайы педагогикалық проблема ретінде зерттелмегендіктен біз өз жұмысымызда осы мәселелерді қарастырмақпыз.

Қазіргі кезде адамдардың әлеуметтік жағдайы, бүкіл өркениетті әлем үшін ғаламдық сипатқа ие болып отыр. Адамдардың әлеуметтік жағдайы мен әлеуметтік тәрбиесі салауаттылық деңгейінің көтерілуі – бұл жеке жетістік қана емес, ол сондай-ақ еліміздің экономикалық қуатының өсуі, адам ресурстарының өсуі үшін де қажетті шарт.

Соңғы 21 жыл ішінде біздің көк байрақты қазақ елінің өзге жұрттар бір ғасырда жүріп өткен жолды басынан жүріп өткергені ақиқат. Біз өзіміздің дербес мемлекет ретінде өмір сүре алатынымызды дәлелдеп қана қоймай, келер ғасырдың отызыншы жылдарына қарай Орталық Азиядағы тұңғыш барысқа айналатынымызға әлем жұртшылдығының көзін жеткіздік. Сонымен қатар, халықтың болашағы және оның бәсекелестікке қабілеттілігі тек, білімділігімен ғана емес, өскелең ұрпақтың тәрбиелігімен де анықталады. Сондықтан білім беру жүйесінде тәрбие мақсаты, формалары және құралдарын анықтау маңызды болып табылады. Ақиқатқа, әділетке, бірлік пен талап қана тарта алады. Халық әділеттік жағында ғана болса ол өнерді, еңбекті, жаңашылдықты таңдайды. Олардың өзгешелігі өнер, білім, ғылымды, техниканы игеруінде.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов шығармашылықтары XIX ғасырдың аяғы мен XX ғасырдың басында қазақ даласының қоғамдық өмірінде болған үлкен әлеуметтік-экономикалық өзгерістермен тікелей байланысты.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов қарапайым халықтың ауыр да қараңғы өміріне немқұрайлы қарай алмады. Жоқшылық пен аш-жалаңаштыққа душар болған ауыл кедейлері тұрмыс-тіршілігінің соншалықты ауыр екенін өз шығармаларында бейнелейді.

Ұлы ғұламалардың өлеңдері мен ғақлияларында, повестерінде сол кездегі қазақ қоғамында үстемдік құрған патриархалдық-рулық құрылысқа, сондай-ақ басқа да әртүрлі әлеуметтік топтраға өздерінің көзқарастарын айқын білдірген.

Абай өзі шонжар ортадан шыққанына қарамастан, феодалдық-рулық билеп-төстеушілердің зорлық-зомбылықтарына қарсы бітіспес көзқараста болды. Еңбекші бұқараның мұқтаждық пен жоқшылықта өмір сүруін әкім, би, болыс, бай атқамінерлер сияқты рулық билеп-төстеушілердің озбырлығы мен надандығынан деп түсініп, олардың рухани бейшарашылығын бірқатар өлеңдерінде өлтіре сынады: “Ынсапсызға не керек, Істің ақ пен қарасы, нан таппаймыз демейді Бүлінсе елдің арасы ...”, 3-қара сөзінде ақын ел тағдыры, надан халық қамы дегенді ойламайтын үстем таптың өмір-тіршілігін аяусыз әшекерлейді [11].

Қазақтың көрнекті ақыны, көсемсөзшісі, ағартушысы, жазықсыз жазаға ұшыраған қажы бабамыз – Шәкәрім Құдайбердіұлы «Түрік, қырғыз-қазақ һәм хандар шежіресін» Абайдың «Біраз сөз қазақтың түбі қайдан шыққаны туралы» еңбегімен салыстыру мақсатында қарастырғанымызда Шәкәрім жазған шежіре

қазақ тарихын ғылыми тұрғыдан танып білуге ұмтылған Абай ойының жалғастығы деп түсінеміз, өйткені, Шәкәрімнің шежіре кітабындағы «Қазақтың қайдан шыққандығы» деген тараушасында айтылған ой пікір желісі үнемі Абай айтқан пікір негізінен туындап отырғанына көзің жете түседі. Сонымен Шәкәрімнің осы түркі халықтарының шежіресін жазғандағы мақсатын:

Жазғанда мақсатым көп менің тағы,
Қазақтың қараңғы еді ары жағы...
Қалжың емес, қам үшін жаздым мұны,
Білсін деп кейінгілер түп атасын.
Атаны атағанмен білім артпас,
Сөйтседе де білген адам құры жатпас,

– деп ой түюінде халқымыздың шайылып кеткен тарихи жадының қайта оралып тілеуін тілеген арманды ойы жатқандай.

Абай мен Шәкәрімнің ілімін жалғастырушы Мұхтар Әуезов Байырғы қазақ аулындағы әлеуметтік теңсіздік, әділетсіздік, озбырлық туралы, адамдар арасындағы қым-қиғаш қайшылық, әйел басындағы ауыр хал, айықпас мұң, қайғы хақында жазушы сол жиырмасыншы жылдардың жемістері «Қорғансыздың күнінен» «Қараш-Қараш оқиғасына дейінгі екі аралықта тағы да бір алуан әңгімелер топтамын жазды: «Оқыған азамат», «Қыр әңгімелері», «Үйлену», «Ескілік көлеңкесінде», «Барымта», «Кінәмшіл бойжеткен», «Қаралы сұлу», «Жуандық» т.б. Өгейлік, өктемдік құрбаны болған қорғансыздар тағдыры бұл әңгімелерде де қатал реализм арнасында үлкен суреткерлік күшпен бейнеленеді.

Абайдың әлеуметтік тақырыптағы өлеңдері көп, соның бәрінің негізгі идеясы – қалың бұқараның «көзін қойып, көңілін ашу», қараңғы қауымды еңбекке, білімге, өнерге, адалдық пен адамгершілікке бастау, азаматтыққа тәрбиелеу, замандастарын өркениетті ортаның прогресшіл мәдениетіне әкелу. Бірақ, ұлы ақын осы жолда қолдау таппай, мынадай өкінішке келеді:

«Моласындай бақсының –
Жалғыз қалдым, тап шыным!»

Ал, Шәкәрім өлеңдерінің көпшілігі революциядан бұрын шығарылғандықтан онда көбіне, қазақ елінің келеңсіз көріністері, мұң-зары, толғағы жеткен ауыр ойлар, қоғам, бұқара үшін мәні бар тебіреністер, идеялар айтылады:

Көп сөз айтқан бұрынғы білімділер,
Пайдалансын, ұқсын деп кейінгілер.
Сынға салып талғамай талапты жас,
Соның бәрін қатесіз жөн деп білер.
Олай емес, ойласаң, талай мін бар,
Бұрын шын, қаталы шын, анық шын бар.
У берді ме, сусын деп, су берді ме,
Көзің жұмда жұта бер деген кім бар? [12].

Ақын сөз жоқ өзі өмір сүрген қитұрқа қоғам туралы айтып отыр. Социализмді адамзат арман қылды. Бұл қоғам нағыз шын қоғам, әділетті қоғам болып көрінді. Ал жеңіске жеткен социализм өзі туралы шындықты жоқ қылды. Бұл қоғам қате қоғам, оның шындығы да қателі шындық. Сондықтан бұл шындық адамзатқа берілген у іспеттес. Жақсы деп, тура жол деп қате жолды таңдап отырмыз деп меңзейді ойшыл ақын.

Ұлы жазушы М.Әуезовтың «Қараш-Қараш оқиғасы» повесінде ескі қазақ ауылының тіршілігіндегі ең өткір тартыс, әлеуметтік теңсіздік жай баяндалады. Шығарманың басты кейіпкері Бақтығұлдың тағдарына талай-талай қайшылықтар тоғысқан. Елді билеп-төсеген жуандар мен қарапайым халық өкілдерінің мұрат-мүдделері бір арнаға сыймақ емес. Сондықтан да төзімі біткен, ашуға мініп ашынған Бақтығұл тәрізді жарлы-жақыбайлар ақыры күрес жолына түспек, қару сілтемек. Осындай іргелі ойды, идеялық түйінді жазушы авторлық емеурінмен ғана сездіріп қоймайды, сонымен бірге қым-қиғаш тартыс үстінде, оқиғалар тізбегі арқылы драмалық өткір шекке жеткізіп, реалистік түрде суреттейді.

Автор халықтан шыққан Бақтығұлды барымташы-қарақшы ретінде ғана емес, сонымен бірге жуандардан өш алушы, кек қайтарушы ретінде де бейнелейді... Бақтығұлдың жүректілігін, тақпырлығын, қайраттылығын, әсіресе, оның кек алар кездегі қимылдарын бейнелейді.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов те ертедегі грек ойшылдары Платон, Сократ, Аристотельден бастап, Батыс Европа мен Шығыстың ғұлама білімпаздарының еңбектерінен сусындай жүріп, ойларын дамытып, қиялдарын шарықтаған, сонымен қоса, орыстың өздерінен бұрынғы ағартушы ойшылдарының, соның ішінде Л.Н. Толстой мен К.Д. Ушинский т.б. шығармаларымен танысып, көзқарастарын, идеяларын көп оқып, оны зерттеп жалғастыра білген.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезов – үш алыптың қайсысы болсын елінің бүгіні мен келешегіне қатты алаң болатыны сөзсіз еді. Олар келешек ұрпағының кісілік санатында жүруі үшін қазіргі өздеріне үстемдік тұрған жұрттың өз тілінде білім алуы қажет деп білген.

Абай Құнанбаев, Шәкәрім Құдайбердиев, Мұхтар Әуезовтердің адам көрмеген жанқиярлығы мен ерен құбылыс саналардай ерекшеліктері – отаршыл кемістіушілік бар жерде болмай қоймайтын тайсалудың орнына тайталасты, жиренудің орнына үйренді, жарамсақтың орнына жарастықты, мансап құған баққұмарлықтың орнына білім құған бәсекені сіңістіріп, ұлтымыздың рухани қайсарлығын атымен жаңа қасиеттерімен байытқандығы. Өйткені, ұлы ғұлама ағартушылар халқына жаны шындап ашитын қайраткер орға жығатын емес, өрге бастайтын жол сілтейді.

Үздіксіз әлеуметтік білім беру бала-бақшадан бастап, жоғары оқу орындарына дейін белгілі бір идеяға бағытталып, жалғасын тауып отырса оң нәтиже береді. Біздің алға қойған мақсатымызда осы. Қазіргі заманғы жастар өзінің болашағын өзі жасаушы, өзінің күнделікті алып жүрген білімін ерік-жігерімен, шығармашылық белсенділігін іс-әрекеттің белгілі бір түрін

меңгеруге жұмылдырып, өмір ағымына икемделе білетін, өз болашағына сеніммен қарайтын жеке тұлға деп айтуға болады.

Үш тұлғаның әлеуметтік ойының тереңдігі оның қазақ қоғамының шындықтарынан тамырластығында. Олар халықты бүгінмен ғана өмір сүруге болмайды деп үйретеді, өткен қиыншылықтардан сабақ алу арқылы бүгінгі күн мәселелерін шешуге тиістіміз, өткен шақ пен бүгінгі шақ келер шақтың мүмкін болатын қиыншылықтарын жеңетін жолды көрсетеді. Осы мәселелермен айналысатын кәсіби әлеуметтікті ұйымдастыру – педагогикалық іс-әрекетекендігін айқындадық.

Список используемых источников:

1. Назарбаев Н.Ә. Бәсекеге қабілетті қазақстан үшін, бәсекеге қабілетті эконмика үшін, бәсекеге қабілетті халық үшін. Президенттің Қазақстан халқына Жолдауы // Егемен Қазақстан. 19 наурыз, 2004 ж.
2. Халитова I.P. Әлеуметтік педагогиканың өзекті мәселелері. Оқу-әдістемелік құрал. Алматы. 2006. 56 б.
3. Елемесова А.С. Абай шығармаларындағы рухани-адамгершілік мұралары. Алматы. 2000. Б. 45-50.
4. Төлеубекова Р.К. Жоғары сынып оқушыларына жаңа әлеуметтік – мәдени жағдайда адамгершілікке тәрбиелеудің ғылыми – педагогикалық негіздері. Пед.ғыл. докт. Автореф. Алматы, 2001. 50 б.
5. Алғожаева Н.С. XIX ғасырдың екінші жартысындағы ағартушылар мұраларындағы имандылық идеяларының дамуы. Алматы, 2001. Б.10-11.
6. Мұстафа Хапач. Абай мен Бадиуззалана дүниетанымдағы адам проблемасы. Алматы, 2001. Б. 12-16.
7. Науанова К.М. Абай мен Л.Н.Толстой шығармашылығындағы экзистенциалдық идеялар. Алматы, 2001. Б. 25-45.
8. Кульбасова Д.Д. Абай “Қара сөздеріндегі” және қазақтың рухани мәдениетіндегі сабақтастық мәселелері. Алматы, 2001. Б. 12-14.
9. Жұмақаева Б.Д. Қазақ тілінде оқитын 5-8 сыныптарда А.Құнанбаев шығармаларын оқыту әдістемесі. Алматы, 2003. Б. 25-27.
10. Қасымова Р.С. Студенттер арасындағы әлеуметтік қызметті ұйымдастыру: Әдістемелік құрал. Алматы: Қазақ университеті, 2005. 46 б.
11. Абай. Қара сөздер. Алматы: Өнер, 2005. 120 бет.
12. Құдайбердиев Ш. Шығармалары: Өлеңдер, дастандар, қара сөздер. Құрас. М.Жармұхамедов, С.Дәуітов., (А.Құдайбердиев) Алматы: Жазушы, 1988. 560 б.

© 2015, Султанова Н.К.

Преемственность и внедрение социально-гуманитарных идей А. Кунанбаева, Ш. Кудайбердиева, М. Ауэзова в учебно-воспитательном процессе

© 2015, Sultanova N.K.

Succession of A. Kunanbaev, Sh. Kudariberdiev and M. Auezov's pedagogical ideas and introduction of them into the teaching and educational process